

การประยุกต์ทฤษฎีภาวะผู้นำของมาคิอาเวลลีเพื่อวิเคราะห์คุณลักษณะของ ผู้นำทางการเมืองไทย

An Application on Machiavelli's Leadership Theory into an Analysis on Thai Political Leadership.

พิสิษฐิกุล แก้วงาม¹ นันทนา ใจหาญ โยธากานต์ เมฆประยูร ระวีวรรณ ลีลา
ศรสวรรค์ กางมาเทศ ศิริวัฒน์ ปานตัน สุธิตา ทับทิม และ อัมพิกา สาสีเชียงพิณ²

Pixitthikun Kaew-ngam Nantana Jaihan Yotakarn Mekprayoon Rawiwan Lila
Sornsawan Kangmates Siriwat Pantan Suthita Tabtim and Umpika Sasichiangpin

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิจัยเชิงปรัชญา โดยเป็นผลของการบูรณาการการเรียนการสอนจากวิชาปรัชญาการเมืองเบื้องต้น ที่จัดการเรียนการสอนให้กับนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ บทความวิจัยนี้มีเป้าหมายเพื่อประยุกต์ทฤษฎีคุณสมบัตินักปกครองของมาคิอาเวลลีมาวิเคราะห์ประเด็นปัญหาทางการเมืองร่วมสมัย วิถีวิทยาที่ใช้คือศาสตร์การตีความ ด้วยการใช้ทฤษฎีภาวะผู้นำของมาคิอาเวลลีมาตีความปรากฏการณ์ของผู้นำทางการเมืองที่เป็นจริงในสังคมไทย ผลของการศึกษาคือ ภาพรวมคุณลักษณะของนักปกครองในสังคมไทยคือชอบใช้อำนาจและใช้เล่ห์เหลี่ยมเป็นหลัก มีการพยายามสร้างคุณธรรม/ความสามารถ และควบคุมโชคชะตาอยู่บ้าง แต่มีคุณสมบัติในการแสวงหาความรู้ทางการเมืองน้อย

คำสำคัญ : คุณลักษณะของนักปกครองไทย, หลักการแบบมาคิอาเวลลี, ปรัชญาการเมือง

Abstract

This philosophical article is a result of an active learning integration process in a subject of ‘An Introduction to Political Philosophy’, assigning for Department of Political Science, Humanities and Social Science Faculty, Petchabun Rajabhat University students. This article purposes to apply Machiavelli's theory of the Prince's characteristics to analyze a contemporary political problem using Hermeneutics, applying Machiavelli's theory of Leadership characteristics in to analyze a phenomenon of Thai political leadership activities, as a methodology. Results from the studied are; overall characteristic of Thai leaders are a ‘power

¹ อาจารย์สาขาวิชา รัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

Email : pisitthikun13@gmail.com. โทรศัพท์ : 0860222513

² นักศึกษาชั้นปีที่ 1 สาขารัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์

hunger’ and ‘tricky’, some evidences show a characteristic of ‘virtù maker’ and ‘fortuna rider’, a few evidences show a characteristic of ‘political knowledge seeker’.

Keywords : Thai leader’s characteristic, Machiavellianism, Political philosophy

บทนำ

ในทางรัฐศาสตร์คุณลักษณะของนักปกครองเป็นมโนทัศน์ที่ได้รับความสนใจทั้งจากในแง่มุมมองทางการเมือง และการบริหารสาธารณะ อย่างไรก็ตามทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นทฤษฎีแรกของยุคสมัยใหม่ในเรื่องคุณลักษณะของนักปกครองคือทฤษฎีของมาคิอาเวลลี อีกทั้งทฤษฎีดังกล่าวยังเป็นทฤษฎีพื้นฐานที่สำคัญของสาขาวิชาปรัชญาการเมืองในการทำความเข้าใจคุณลักษณะของนักปกครอง

ปัจจุบันหนึ่งในปัญหาทางการเมืองไทยร่วมสมัยคือการตั้งคำถามต่อคุณลักษณะของผู้นำทางการเมือง อันเกิดจากความไม่มั่นคงทางการเมือง เห็นได้ชัดจากช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีนายกรัฐมนตรีทั้งจากเลือกตั้ง และแต่งตั้งจำนวนถึง 6 คน รวมถึงนายกรัฐมนตรีรักษาการอีก 2 คน ในระหว่างนั้นมีกลุ่มทางการเมืองอีกมากมายที่มีผู้นำของแต่ละกลุ่มออกมาแสดงบทบาททางการเมือง มโนทัศน์ “ภาวะผู้นำ” หรือ “คุณลักษณะของนักปกครอง” ถูกหยิบยกขึ้นมาสนับสนุน และโจมตีกลุ่มการเมืองฝ่ายตรงข้ามอยู่ตลอดเวลา รวมถึงการเปรียบเทียบภาวะผู้นำของนักการเมืองไทยกับนักการเมืองในต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ ดังนั้นแล้วจากปัญหาข้างต้นบทความวิจัยทางปรัชญาชิ้นนี้จึงต้องการนำทฤษฎีของมาคิอาเวลลีมาวิเคราะห์ภาพรวมของคุณลักษณะของนักปกครองที่ปรากฏในสังคมการเมืองไทยในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อทราบภาพรวมคุณลักษณะของนักปกครองในสังคมการเมืองไทยในช่วงความวุ่นวายทางการเมืองร่วมสมัยผ่านกรอบการมองแบบมาคิอาเวลลี

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

นิคโคโล มาคิอาเวลลี (Niccolò Machiavelli) นักทฤษฎีการเมืองคนสำคัญในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการงานเขียนชิ้นสำคัญของเขาชื่อ “เจ้าผู้ปกครอง” เป็นงานเขียนแนวมนุษยนิยมสุดโต่งที่ถูกใจให้คุณค่าว่าเป็นหนังสือรัฐศาสตร์ในยุคสมัยใหม่เล่มแรก (Nederman, 2009.) เขาเสนอว่าการปกครองที่ดีนั้นเป็นเรื่องของนักปกครองที่เข้มแข็ง และรัฐบาลที่มั่นคง สามารถแสวงหา, รักษา, และใช้อำนาจอย่างมีประสิทธิภาพหรืออย่างน้อยก็ให้ผลสัมฤทธิ์ “ดูราวกับว่ามี” ประสิทธิภาพไม่ว่าจะด้วยวิธีการที่ดีงามหรือชั่วร้ายเพียงใด ส่วนเรื่องศีลธรรมต้องไม่นำมาประยุกต์ใช้ในสภาวะการณ์ที่เป็นจริง (Tanenbaum and Schultz, 1968 : 108 – 115.) ดังกล่าวนี้นิคโคโล มาคิอาเวลลีจึงได้เสนอทฤษฎีคุณลักษณะของนักปกครองสำคัญ 5 เรื่อง (Machiavelli, 1908.) คือ 1. **คุณธรรม/ความสามารถ** นักปกครองที่เพิ่งขึ้นมามีอำนาจนั้นไม่ควรเลียนแบบนักปกครองคนก่อนๆ แต่ต้องใช้แนวทางของนักปกครองคนก่อนๆ มาเป็นแบบอย่าง ให้เป็นเป้าประสงค์ที่ควรก้าวไปให้ถึง แต่ก็ต้องประมาณตน ต้องสร้าง virtù (คุณธรรม/ความสามารถ) ให้เป็นที่ประจักษ์แก่ข้าบริวารของตน รวมถึงต้องทำให้ข้าบริวารจดจำ virtù นั้น ด้วยเครื่องมือทุกอย่างที่มี 2. **ความคิดเรื่องอำนาจชื่อเสียง** เป็นสิ่งที่นักปกครองต้องสร้างขึ้นไม่ว่าชื่อเสียงในเรื่องดังกล่าวจะ

เกิดขึ้นจริงหรือไม่ ต้องทำให้ข้าบริวารจงรักภักดี แต่ความภักดีดังกล่าวต้องไม่ใช่ซื้อมาด้วยเงิน แต่ทำให้ข้าบริวารเชื่อมั่นในอำนาจทางการเมืองของนักปกครอง 3. การเรียนการเมือง นักปกครองต้องรู้ว่าโลกนี้มีการต่อสู้อยู่เสมอ แบบคือการต่อสู้ด้วยกฎหมาย การต่อสู้ด้วยกำลัง การต่อสู้ด้วยกฎหมายนั้นเป็นเรื่องของมนุษย์ที่มีการเรียนรู้กันเป็นการทั่วไป ทว่าการต่อสู้ด้วยกำลังนั้นเป็นเรื่องของสัตว์ป่าที่มนุษย์บางจำพวกเท่านั้นที่จะเรียนรู้ นักปกครองจึงต้องเป็นผู้ที่เรียนรู้ในวิชาที่ข้าบริวารไม่รู้ ต้องแอบเรียนศาสตร์ที่ข้าบริวารไม่สามารถเรียนรู้ได้เพื่อที่ว่านักปกครองจะรู้วิธีการใช้ธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ว่าจะอะไร ใช้ได้ ไม่ได้ อย่างไร และเมื่อไร 4. วิธีการของนักปกครอง ต้องมีทั้งลักษณะแบบหมาจิ้งจอก คือมีความฉลาด หลักแหลม ต้องเจ้าเล่ห์ และแบบสิงโตคือมีอำนาจ กำลัง และความสามารถที่ทำให้ผู้อื่นยำเกรง นักปกครองต้องสามารถหลอกลวงให้ข้าบริวาร รวมถึงมิตร และศัตรูเข้าใจว่าตนนั้นเอื้ออารี, รักชาติ ศักดิ์, เมตตา กรุณา และเคร่งศาสนา แม้โดยความเป็นจริงแล้วอาจจะไม่เป็นเช่นนั้นเลย และ 5. การจัดการโชคชะตา ไม่ว่านักปกครองจะมี virtue ที่สมบูรณ์พร้อมมากน้อยเพียงใด การปกครองที่ยิ่งใหญ่ในวันนี้จึงอาจล่มสลายลงได้เมื่อเวลาผ่านไปไม่นาน ดังนั้นนักปกครองจึงต้องสามารถเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองของตนตามแต่สถานการณ์และยุคสมัย ต้องคาดเดาความเปลี่ยนแปลง ปกครองสอดคล้องไปตามกาลเทศะ เตรียมพร้อมอยู่เสมอ

กล่าวโดยสรุป คุณสมบัติต่างๆ ของนักปกครองที่มาก็คือแวลลีโอเป็นคุณสมบัติของนักปกครองที่ดีคือ นักปกครองต้องสร้างความสามารถให้เป็นที่ประจักษ์แก่ผู้ใต้ปกครอง โดยยึดถือแนวทางการปกครองของนักปกครองคนเก่าๆ ที่ผู้ใต้ปกครองยอมรับ มีความรู้ความสามารถในการเมืองการปกครอง รู้จักประยุกต์มองให้เห็นจุดแข็งจุดอ่อนของศัตรูและประชาชน มีอำนาจและความน่าเกรงขาม และฉลาดแกมโกง รวมทั้งต้องระวังโชคชะตา รวมถึงพยายามควบคุมโชคชะตาไม่ให้มีอันตรายกับอำนาจการปกครองของตนด้วย

วิธีดำเนินงานวิจัย

บทความฉบับนี้เป็นงานวิจัยเอกสารที่บูรณาการองค์ความรู้จากการจัดการเรียนการสอนในวิชาปรัชญาการเมืองเบื้องต้น โดยใช้วิธีวิทยาเชิงปรัชญา (philosophical method) มีสนามของการวิจัยคือตัวบทต่างๆ อาทิ ขวาทและบทความที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำทางการเมืองในปัจจุบัน แล้วทำการวิเคราะห์ด้วยบท (textual analysis) ด้วยข้อสรุปทางทฤษฎีชุดหนึ่ง ในที่นี้คือทฤษฎีคุณลักษณะของนักปกครองของมาคิอาเวลลี

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์คุณลักษณะของผู้นำทางการเมืองผ่านตัวบทต่างๆ นั้น พบว่าคุณลักษณะของผู้นำทางการเมืองที่ปรากฏชัดเจนที่สุดคือคุณลักษณะของนักปกครองแบบสิงโตและสุนัขจิ้งจอก อาทิ ในรัฐบาลของ พตท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร แสดงให้เห็นคุณลักษณะของสิงโต อาทิ การใช้อำนาจในการสั่งการ การค้าขายแสพติดอย่างเด็ดขาด การรวบอำนาจการสั่งการไว้ที่ตัวนายกรัฐมนตรีเพียงผู้เดียว ส่วนในลักษณะของสุนัขจิ้งจอก อาทิ การทำให้ประชาชนมีความชื่นชอบและพึงพอใจต่อการปฏิบัติงานในเรื่องการปราบปรามการค้าขายแสพติด เพื่อเป็นการหาเสียง หาความนิยมของประชาชน หรือนโยบายประชานิยมจำนวนมากที่นำเสนอมาในยุคนี้ (สารส้ม, 2551.) หรือแม้แต่กับข้ออ้างของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ที่อ้างว่าเหตุผลที่ต้องทำรัฐประหารเป็นผลจากการชุมนุมระหว่าง ก.ป.ป.ส. และฝ่าย เสือแดงที่นับวันทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น ส่งผลให้ ต้องออกมาทำการ

รัฐประหารเพื่อรักษาความสงบสุขของประเทศชาติ และรักษาสถาบันกษัตริย์(ผู้จัดการออนไลน์, 2557.) การใช้อำนาจแบบสิงโตยังพบในพฤติกรรม อาทิ เข้าควบคุมตัวแกนนำในฝ่ายต่างๆ การปิดสื่อสังคม ทว่าจากการที่มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ของต่างประเทศซึ่งไม่เห็นด้วยต่อการกระทำดังกล่าว เมื่ออำนาจของสิงโตไม่สามารถครอบคลุมไปได้ทั่วถึง คสช. จึงแสดงลักษณะสุนัขจิ้งจอก อาทิ การชี้แจงการทำงานแต่ด้านดีในรายการโทรทัศน์ การพยายามส่งคนไปอธิบายการรัฐประหารในเวทีระหว่างประเทศ การอ้างความชอบธรรมในการรัฐประหารละโน้มน้าวว่าประชาชนทุกคนควรมีให้ความร่วมมือร่วมใจกับ คสช. เป็นอย่างดี การกล่าวว่าจะจัดการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ยุติธรรมโดยเร็ว และส่งผลให้ประเทศชาติมีรัฐบาลของประชาชนเกิดขึ้น (เรื่องเดียวกัน) เป็นต้น หรือแม้แต่กับการควบคุมความสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยการอ้างความชอบธรรมของการใช้กำลังทหารโดยการใช้ยุทธศาสตร์การประชาสัมพันธ์ การจัดตั้งมวลชน หมู่บ้าน โดยการสร้างแกนนำหมู่บ้าน การอ้างยุทธศาสตร์พระราชทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เร่งรัดลงไปพัฒนาในพื้นที่ในส่วนของการพูดคุยสันติภาพ (ทีมข่าวประชาไท, 2557.) ล้วนแต่เป็นคุณลักษณะของสุนัขจิ้งจอกที่ใช้สติปัญญา รวมถึงเล่ห์เหลี่ยมในการอ้างความชอบธรรมในอำนาจทั้งสิ้น

คุณลักษณะแบบที่สองที่พบคือ คุณลักษณะของผู้นำที่ดำเนินแนวทางเดิมของผู้ปกครองเก่าที่ประชาชนยังชื่นชอบ กรณีที่เห็นชัดที่สุดคือ การที่ น.ส.ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ถูกมองว่าเป็นผู้สืบทอดอำนาจของ พตท. ดร. ทักษิณ รัฐบาลของ น.ส. ยิ่งลักษณ์ดำเนินการตามแนวทางของรัฐบาลพี่ชายของตนหลายเรื่อง โดยเฉพาะนโยบายประชานิยม (สิรินาฏ สิริสุนทร, 2554) แม้แต่กับรัฐบาลที่ไม่ได้มีสายสัมพันธ์กับตระกูลชินวัตรเองก็ยังมี การดำเนินนโยบายตามแนวทางประชานิยมเช่นกัน อาทิ นโยบายอัดฉีดเงินสู่ระบบของรัฐบาลประชาธิปัตย์ เป็นต้น นอกจากนี้คุณลักษณะของนักปกครองที่พยายามจัดการโชคชะตา ยังมีปรากฏเช่นกัน เนื่องจากไม่ว่ารัฐบาลยุคใดนับตั้งแต่ปี 2549 ต่างมีความพยายามฉวยโอกาสโดยการกำหนดนโยบายประชานิยม ขึ้นมาเพื่อที่จะเอาชนะเสียงในการเลือกตั้ง เพื่อได้มาซึ่งอำนาจ และเพื่อคะแนนนิยมเท่านั้น กรณีการที่ผู้ปกครองไม่ควบคุมโชคชะตาเห็นได้ชัดเจนที่สุดในกรณีร่างกฎหมาย พ.ร.บ. นิรโทษกรรมจนนำมาสู่การชุมนุมของกลุ่ม กปปส. แต่รัฐบาล น.ส. ยิ่งลักษณ์กลับไม่พยายามพยายามควบคุมโชคชะตา ไม่มีการจัดการอย่างเด็ดขาด จนในที่สุดก็นำมาสู่การรัฐประหารของ คสช. ในที่สุด อย่างไรก็ตามคุณลักษณะของผู้นำที่ไม่ปรากฏเด่นชัดก็คือการศึกษาการเมืองที่มักไม่ถูกกล่าวถึงเป็นประเด็นสำคัญ

สรุปและวิจารณ์ผล

จากการประยุกต์ทฤษฎีคุณลักษณะของนักปกครองมาวิเคราะห์ด้วยทในสังคมการเมืองไทย พบว่าคุณลักษณะของนักปกครองที่เด่นชัดที่สุดคือคุณลักษณะการใช้อำนาจ และการใช้เล่ห์เหลี่ยมเพื่อสร้างความชอบธรรมให้อำนาจนั้น ส่วนคุณลักษณะอื่นๆ อาทิ การสร้างบารมี การควบคุมจัดการโชคชะตา ก็มีปรากฏลดหลั่นกันไป แต่คุณลักษณะที่ปรากฏเด่นชัดน้อยที่สุดคือคุณลักษณะของผู้ใฝ่ศึกษาทางการเมือง ที่เป็นเช่นนี้อาจเพราะ ในบริบทวัฒนธรรมทางการเมืองไทยนั้นยังยึดติดอยู่กับวัฒนธรรมอุปถัมภ์ที่ใช้อำนาจเด็ดขาด (นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2539), เกษียร เตชะพีระ (2547), เสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2548), สุรชาติ บำรุงสุข (2557) และการสร้างภาพของผู้นำเป็นสิ่งสำคัญ (ลิขิต ชีระเวคิน, 2548) นอกจากนี้การที่นักปกครองจำนวนมากไม่แสดงให้เห็นว่าได้ศึกษา

ทางการเมืองมา แต่มักเป็นผู้ประสบความสำเร็จจากสาขาอาชีพอื่นๆแล้วเข้ามาทำงานทางการเมือง หรือมีปริญญาบัตรระดับสูงแต่เป็นสาขาอื่นๆที่ไม่ใช่สาขาทางการเมือง ซึ่งชี้ได้ว่าประชาชนในสังคมการเมืองเองนั้นก็ไม่น้อยใส่ใจกับความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะอันเป็นผลมาจากวิชาชีพกับสาขาการศึกษาของนักปกครองมากนัก

ผลของการศึกษาจึงชี้ว่าคุณลักษณะของผู้นำในสังคมไทยนั้นมีลักษณะของผู้นำที่มีความเข้าใจเกี่ยวกับการแสวงหาความชอบธรรมตามทฤษฎีของมาคิอาเวลลีเป็นสิ่งสำคัญ แต่กลับมีการแสวงหาความรู้ทางการเมืองน้อยที่สุด ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผู้นำทางการเมืองไทยดำเนินนโยบายผ่านการสร้างภาพทางการเมืองเป็นสิ่งสำคัญกว่ากลับมีความรู้ในทางทฤษฎีการปกครองน้อย การดำเนินนโยบายในลักษณะดังกล่าวจึงเอื้อต่อการขึ้นนโยบายประชานิยมในการดำเนินนโยบายทางการเมือง สิ่งนี้สะท้อนได้จากการที่ผู้นำทางการเมืองไทยมีลักษณะของการควบคุมโชคชะตาได้ในระดับมากกว่าการแสวงหาความรู้ทางการเมืองการปกครองไม่มากนัก รวมถึงการที่วัฒนธรรมอุปถัมภ์ถือได้ว่าเป็นแกนกลางของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบไทย ผู้นำทางการเมืองจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ทฤษฎีทางการเมืองการปกครอง แต่ใช้ระบบความสัมพันธ์อุปถัมภ์โดยมีคุณลักษณะของการสร้างบารมีทางการเมืองเป็นองค์ประกอบขับเคลื่อนที่สำคัญ

กิตติกรรมประกาศ

ขอชื่นชมนักศึกษาสาขารัฐศาสตร์รหัส 57 ทุกคนที่พูดคุยซักถาม และเข้าปรึกษาวิธีการจัดทำบทความวิจัยเชิงปรัชญาในรายวิชาปรัชญาการเมืองเบื้องต้น ในครั้งนี้เป็นเพียงการเลือกบูรณาการองค์ความรู้เฉพาะที่เหมาะสมกับหัวข้อของบทความชิ้นนี้ ซึ่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งจากการเรียนการสอนในรายวิชาดังกล่าวเท่านั้น และถ้ามีโอกาสต่อไปอาจารย์จะคัดเลือกผลงานของนักศึกษาคนอื่นที่มีคุณภาพเพียงพอมาบูรณาการองค์ความรู้ เพื่อเป็นผลงานทางวิชาการของทางสาขาวิชา รัฐศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์และของนักศึกษาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- เกษียร เตชะพีระ. (2547). **บุช กับ ทักษิณ: ระบอบอำนาจนิยมขวาใหม่ไทย-อเมริกัน**. กรุงเทพฯ : คบไฟ.
- ทิมข่าวประชาไท. (2557, 2 สิงหาคม). 'ประยุทธ์' ยันปัญหาภาคใต้-ขัดแย้งการเมืองต้องอยู่ภายใต้การทหาร ฝาก
ขอบคุณ 'สุนเซน' ปลอยตัว 'วีระ'. ประชาไท. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.prachatai.com/journal/2014/08/54869>. (เมื่อ 9 ตุลาคม 2557).
- นิธิ เอียวศรีวงศ์(2539). **สองหน้าสังคมไทย: บทวิพากษ์โครงสร้างอารยธรรมไทย**. กรุงเทพฯ: ผู้จัดการ.
- ผู้จัดการออนไลน์. (2557, 2 มิถุนายน). **คสช.แจกใบปลิว 10 เหตุผลทำรัฐประหารที่อนุสาวรีย์ชัยฯ**. ASTV
ผู้จัดการออนไลน์. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.manager.co.th/Politics/ViewNews.aspx?NewsID=9570000061701>. (เมื่อ 5 ตุลาคม 2557).

- ลิขิต ธีรเวคิน. (2548, 7 ธันวาคม). “ผู้นำทางการเมืองในอุดมคติ”. ASTVผู้จัดการออนไลน์. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=4800098>. (เมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2558).
- สารส้ม (นามแฝง). (2551, 24 กรกฎาคม). กวนน้ำให้ใส: อู๋ม่านในสงครามยาเสพติดของทักษิณ ระดับนโยบาย ต้องรับผิดชอบ, แนวหน้า. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.naewna.com/politic/columnist/2586>. (เมื่อ 10 ตุลาคม 2557).
- สิริญา ศิริสุนทร. (2554, 13 กันยายน). “ปราบยาเสพติด ระวังฆ่าตัดตอน”. กรุงเทพธุรกิจ. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.bangkokbiznews.com>. (เมื่อ 31 ตุลาคม 2557).
- สุรชาติ บำรุงสุข. (2557). **เสนานิธิปไตย : รัฐประหารกับการเมืองไทย**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. (2548). **การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตยไทย**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.
- Machiavelli, N. (1908.) **The Prince**. (Marriott, W. K. trans.). Project Gutenberg. [Online]. Retrieved from: <http://www.gutenberg.org/ebooks/1232>. (On Nov 20, 2014).
- Nederman, C. (2009). “Niccolò Machiavelli,” **Stanford Encyclopedia of Philosophy** (Sep 13, 2005; substantive revision Tue Sep 8, 2009). [Online]. Retrieved from: <http://plato.stanford.edu/entries/machiavelli/>. (On Nov 20, 2014).
- Tanenbaum, D. G. and Schultz, D. (1998). **Inventors of Ideas : An Introduction to Western Political Philosophy**. New York: St. Martin Press.